

Pátrání po tom, kdo byl uložen nejen v bazilice, ale v celém klášterním komplexu – dohromady zde bylo otevřeno 125 hrobů z 10. až 18. století! –, můžeme považovat za vzrušující dobrodružství, byť bez jasných odpovědí. Což platí i z toho důvodu, že hrobové dutiny podle statistik ohrožovaly bezpečnost areálu, takže byly vyplněny betonem a ostatky z nich vyzdvížené uloženy do společného hrobu. Naštěstí byly na svém místě ponechány alespoň hroby Přemyslovců včetně abatyší – ty byly pouze překlenuty betonovými deskami; hroby řádových sester a dalších osob byly zrušeny.

Pod kněžištěm baziliky se nachází krypta, rovněž trojlodní. Knížata ovšem našla místo posledního odpočinku na úrovni lodi, nikoli v kryptě.

U Vratislava na nás hned vyskočí otazník. Podle převažujícího názoru byl zakladatel kostela pohřben pod podlahou před kněžištěm, teprve později byly jeho ostatky umístěny do tumb s latinským nápisem, který po přeložení do češtiny říká: „Zde leží blahoslavený Vratislav, otec svatého Václava, zakladatel tohoto kostela.“ Oproti tomu Emanuel Vlček, který se v letech 1959-1962 zúčastnil výzkumu baziliky, píše, že se nepodařilo zjistit, kde se nacházel původní Vratislavův hrob (ba ani Ludmilin). Zbytky západní části původního Vratislavova kostela sice odborníci našli, hrobové jámy však ne. Latinsky psaná legenda *Fuit in provincia Boemorum* praví, že při hloubení prvotního Ludmilina hrobu vytryskl mocný pramen vody, protože byla díra zasypána a na zarovnaném místě vztyčen sarkofág (a když pak ostatky svěťice přijel pohřbít řezenský biskup a současně udělil bazilice biskupské posvěcení, voda se na původním místě už neukázala, což legendista považuje za potvrzení Ludmiliny svatosti). Dnešní názor praví, že ostatky Václavovy babičky byly po přenesení z Tetína nejprve uloženy do kaple pod později vystavěnou jižní věží (ta tehdy ještě neexistovala – stejně jako kaple svaté Ludmily, jež vznikla až počátkem 13. století).

Dodejme, že Ludmilina translace, tj. přenesení ostatků, se odehrála v říjnu 925 a snad při této příležitosti došlo k vysvěcení svatyně. Při kostele byl brzy ustaven sbor kněží – kanovníků, kteří tak utvořili církevní centrum dávno před tím, než bylo v Praze zřízeno biskupství. Toto centrum mohlo mít oprávněnou ambici stát se duchovním středobodem knížectví, leč nestalo se tak...

Vratislavův vnuk Boleslav II., který zde budoval novou svatyni, nechal vložit dědečkovy ostatky do nového hrobu na čestné místo před hlavním oltářem. Přibližně tamtéž dnes spatřujeme zmíněnou tumbu, kterou nechal pro ostatky svého dávného přemyslovského předka zhotovit až Karel IV. Ten se realizace nedožil; došlo k ní až v roce 1379, jak o tom svědčí pohřební schránka s pergamenovou autentikou (autentika je listina či kovová destička vydaná církví, jíž se potvrzuje pravost relikvií či v našem případě ostatků). Dřevěný domečkovitý nástavec zdobí malby postav a erbů z 15. století; byl obnovován v letech 1437-1442 a 1600.

Víme aspoň něco s jistotou? Možná... Souhlasím s těmi, kteří tvrdí, že v roce 999 byly v kostele uloženy ostatky Boleslava II. Pobožného, později nalezené v třímetrové rakvi z vydlabaného dubového kmene. Po jejích stranách se dochovalo osm železných kruhů; ty sloužily k přenášení rakve, jež byla vložena do zahloubené jámy v břidlicové skále. Zajímavý je nález pohanských obětí – zvířecích kostí a skořápek vajec – u Boleslavovy hlavy. Vidíme, že se vládnoucí elita na přelomu 10. a 11. století dosud nevzdala pohanských zvyků... a tím méně prostý lid. U Boleslava II., vyzdvihovaného Kosmou coby „muž nejkřesťanštější“, mě to přesto překvapilo. Kronikář to buď nevěděl, nebo o tom „taktně“ pomlčel.

Také ostatky Boleslava II. se krátce po smrti Karla IV. dočkaly nového, důstojnějšího uložení. Stalo se tak za abatyše Kateřiny z Lipoltic (1378-1386).

Řekli jsme si, že vládcové Čech spí věčným spánkem nikoli v kryptě, ale v hlavní lodi. A to ve třech tumbách, které si postupně představíme.

V hrobě lemovaném kutou barokní mříží je – snad – kníže Jaromír, vykleštěný, oslepený... a nakonec v roce 1035 zavražděný, ačkoli se dobrovolně vzdal vlády. Málokoho je mi v českých dějinách tolik líto!

Ono „snad“ je popřeno na výstavním panelu v bazilice, který Jaromírovy ostatky kategoricky klade do hrobu číslo 92. A dodává dvě zajímavé informace: jeho tělo bylo po smrti záměrně rozčtvrceno, a díky tomu uloženo do výrazně menšího hrobu (přiznávám, že s něčím podobným jsem se nesetkal – snad další, tentokrát už posmrtné ponížení?); a šlo o muže robustní postavy, vysokého 180 centimetrů. Když si člověk uvědomí, co všechno musel tento kníže za nějakých pětadvaceti let života vytrpět, či lépe řečeno co pasivně snášel, rozhodně si nepředstaví „ranaře“.

Na další hrobku (číslo 98), nezdobenou a s plochým kamenem nahoře, jsou dokonce dva kandidáti: podle Ivana Borkovského jde o Boleslava II. Pobožného (viz můj názor výše), zatímco Emanuel Vlček udává Oldřicha, jenž zemřel v roce 1034 (zmiňovaný panel uvádí stejnou výšku a robusticitu jako u Jaromíra a Oldřichovy ostatky umísťuje právě sem, do tohoto hrobu číslo 98, takže souhlasí s Vlčkem). U obou panovníků se běžně tvrdí, že jsou pohřbeni v bazilice. Boleslav prokazatelně zemřel ve věku minimálně pětadesáti let, u Oldřicha to tak jasné není, ale s největší pravděpodobností byl v době skonu mladší, možná i výrazně. Zvláštní, jak se vědecké autority neshodly... Oldřich byl – snad – původně pohřben po pravici Boleslava II., jehož hrob s pohanskou „výbavou“ jsme si představili výše; současné výstavní panely se o hrobu Boleslava II. výslovně nezmiňují, což mě překvapuje a zpochybňuje mou dříve vyslovenou jistotu, datovanou „bat'ovským“ letopočtem 999. Jejich tvůrci se zřejmě ztotožňují s názorem, že Boleslavovy ostatky spočívají pod podlahou v ose hlavní lodi, takže v hrobce mohou být Oldřichovy.

A aby to bylo ještě zamotanější: Jakub Malý ve svém *Vlastenském slovníku historickém* (1877) jmenuje mezi pohřbenými u svatého Jiří jak Boleslava II., tak Oldřicha, naopak o Jaromírovi mlčí. A také on může mít pravdu; Kosmas se totiž zmiňuje o Jaromírovi, dojemně promlouvajícím na Oldřichově pohřbu, což prý byl poslední pohřeb přemyslovského knížete v bazilice (v takovém případě by zde Jaromírovy ostatky nebyly). Naopak jiný pramen říká, že bazilika sloužila jako přemyslovská nekropole až do roku 1055; to by znamenalo, že tu leží i Český Achilles“ Břetislav I. Jenže to není pravda, Břetislav je pohřben u svatého Víta. Přimlouvám se za nový průzkum, který by otázku pohřbených knížat u svatého Jiří alespoň částečně vyjasnil.

K Jaromírovi si řekněme, že pro něj bazilika nebyla jen místem pohřební řeči nad mrtvým bratrem (pokud se tedy něco takového skutečně stalo), ale také ho zřejmě zde císař Jindřich II. v roce 1004 potvrdil na českém trůně (Jaromír přijal Čechy v léno). To, jaký sled neštěstí a abdikací v jeho životě následoval, je jiná věc; tento akt svědčí o výsadním postavení baziliky. Trojici náhrobků uzavírá nám už známá tumba Vratislava I. (hrob číslo 97) z opukových desek a s domečkovitým nástavcem. Vidíme na něm také Mladu, jak předává biskupskou berlu prvnímu pražskému biskupovi Dětmarovi (nebo od něj dostává berlu abatyše?).

Julius Košnář v knize *Staropražské pověsti a legendy* (1933) uvádí rovněž Bořivoje I., jehož tělo sem prý dal přenést jeho syn Vratislav. Pokud ano, muselo to být poměrně dlouho po Bořivojově smrti. Její datum, ba ani rok, neznáme, ale podle všeho tento první doložený český panovník zemřel někdy před březnem 890. Tehdy totiž propůjčil východofranský král Arnulf Čechy v léno velkomoravskému knížeti Svatoplukovi.

Rudolf Turek ve své knize *Čechy na úsvitě dějin* (1963) zmiňuje pozoruhodnou skutečnost. Z původní otonské baziliky (nebo možná ještě z prapůvodního Vratislavova kostela) zbyla vodní nádrž ve tvaru kříže, jež byla zapuštěna přibližně půl metru hluboko do skalnatého podloží, a navíc vyhlazena jemnou bílou omítkou. Zachovaná ramena měří asi 130 centimetrů, západní část byla poničena hrobem Boleslava II.

O co šlo? Pravděpodobně o takzvanou piscinu, nádrž křestní kaple neboli baptisteria. Turek, který přikládá i půdorys a řez nádrže, jakož i obrázek jejího poškození Boleslavovým hrobem, z toho dovozuje, že zde tento kníže mohl zamýšlet vybudování biskupského chrámu. Tento

záměr nebyl naplněn – a jako bychom stáli u prvního neúspěchu či stínu, které se vztahují ke kostelu svatého Jiří a ke Svatojiřskému klášteru.

.....

„*Uprostřed sídla toho roste obilí.*“ Těmito slovy popsal v 18. století významný vlastenecký kněz Tomáš Pěšina z Čechorodu svůj dojem z Levého Hradce. Na plochem temeni rozsáhlého ostrohu mohl kromě klasů vlnících se ve větru spatřit shluk doškových chaloupek, krčících se na pláni jako hnízdo polekaných ptáků, a nedaleko nich barokní kostelík obklopený hřbitovem. A pak už jen nekonečný prostor nebe a letící oblaka.

Přesto správně usoudil, že kostel sv. Klimenta stojí na stejném místě, kde kníže Bořivoj založil první křesťanskou svatyni v Čechách a odkud „*vzešlo křesťanstvo jako jiskra vhozená do suchého klestí, aby se rozlítlo ohněm po celé zemi české*“.

Mnozí současníci mu nevěřili; tehdy stále přetrvával mýtus Vyšehradu jako nejstaršího přemyslovského sídla, a tak se tam umisťoval i vznik křesťanství. Levý Hradec zůstával zapomenut. Později byl znovuobjeven jako posvátné místo českých křesťanů, ale předpokládalo se, že první kostelík v Čechách byl dřevěný a nic z něj nezbylo. Jaké tedy nastalo překvapení, když v roce 1939 archeolog Ivan Borkovský narazil pod podlahou současného barokního kostela na základové zdivo rotundy velkomoravského typu! Tisíciletá tradice se dočkala definitivního potvrzení.

Je letní podvečer a kostel sv. Klimenta vrhá dlouhý stín na rozlehlou louku. Dojdu až na její konec, kde se pod mýma nohama otvírá šedesátimetrová hlubina; srázy spadají příkře k Vltavě, která se obloukem stáčí k Libčicím. V namodralém mlžném oparu vystupují podél ní dramatické vrcholy: Řivnáč, podobající se lví hlavě s hřívou ostrých skalních hran, zasmušilá Moráň. Nebe za těmi vrcholy jako by planulo odlesky dávných požárů.

Dovedu si představit knížete Neklana, který odtud neklidně vyhlížel k západu, k Turskému poli, a trnul úzkostí. Brzy se rozhodne, kdo bude pánem v této zemi, jestli bude nazývána Českou, nebo Lučanskou. Hejna černých ptáků mu zvěstovala příchod věcí neblahých.

„Zbabělec Neklan“. To označení vzniklo z nedorozumění. Šlo o mytickou bitvu, kde jsou role přesně rozděleny přadlenami osudu. U většiny starověkých národů máme doloženu funkci rituálního zastupování vládce vybraným bojovníkem, který má být obětován, aby usmířil hněv bohů. Tomu by nasvědčovalo symbolické jméno Tyr, což je starogermánský bůh války. Také latinské slovo „*tiro*“ znamená bojovník a staroslovanské „*tur*“ označuje hrdinu. Ve všech případech je toto jméno odvozeno od býka, divokého a nezkrotného, který zemře v aréně, v kruhu posvátného pole.

Tyr je předurčen a musí zemřít, aby Neklan mohl dovršit vítězství. Býk musí být zabit, aby po noci opět vyšlo slunce.

Na nedalekém Řivnáči našel roku 1881 lékař z nedalekých Roztok a především neúnavný amatérský archeolog Čeněk Rýzner podivné nádoby. Působivé koflíky a džbánky měly ucha v podobě býčích rohů. Možná také měsíčního srpku. Nic podobného se do té doby jinde nenalezlo; vzniklo nové označení: „*lid řivnáčské kultury*“. Dnes už víme, že se kolem roku 3 000 před Kristem na vrcholu Řivnáče opevnili palisádami a příkopy příslušníci zvláštního národa. Zdá se, že hlavním zdrojem jejich obživy byl chov hovězího dobytka, který uctívali jako božstvo. Svědčí o tom spousta hovězích kostí a různě zpracovaná rohovina v okolí jejich sídlišť. A také ony symbolické poháry. Zachycovali do nich řivnáčtí kněží býčí krev? Měly tyto nádoby něco společného s býčími hlavičkami, nalezenými v nedaleké vsi Černý Vůl? Nevíme, jen tušíme tajemné souvislosti. Je zajímavé, že ještě před několika staletími pokládali místní lidé Řivnáč za místo, kde se scházejí čarodějnice a jemuž je lepší se vyhýbat, zejména v noci. Kolem roku 1012 tady kdosi ukryl poklad – 139 stříbrných mincí knížat Oldřicha a Jaromíra. Už si je nikdy nevyzvedl a byly objeveny až roku 1924.

Řivnáč, nejvyšší hora v okolí, poskytoval sice dokonalou možnost střežit přístupové cesty, ale jeho vrcholová plošina byla příliš malá pro větší sídliště. Proto se zájem dalších osadníků přenesl na levohradecký ostroh. Řivnáčtí uctívači býka a pozdější zpupná kultura knovízská, jejíž bohatství a dokonalé výrobky podivně kontrastovaly s barbarskou krvelačnou morálkou, kde nechyběly lidské oběti a dokonce kanibalismus, zanechali na Levém Hradci své stopy. Na hradecké akropoli výzkum vynesl na světlo i fragmenty keltských nádob. Také přicházející Slované osídlili opuštěné pravěké hradiště, postavili své prosté chatky mezi chátrajícími valy, ale teprve Přemyslovci po svém ústupu z Budče vytvořili z Levého Hradce monumentální pevnost. Celý areál o ploše 6,5 hektaru nechali obklopit sypanými hradbami, prokládanými rošty z klád a zpevněnými vnější zdí z kamenů kladených nasucho. Akropole – sídlo knížete a bohů, kteří zde měli své svatyně – zaujímala prostor vyšší kuželovité plochy kolem dnešního kostela. Tady se nacházela na svou dobu skutečně luxusní obydlí knížete a jeho družiníků: roubené sruby na kamenných podezdívkách, dokonce s prkennými podlahami! Na západní straně, za roklí Žalovského potoka nazývanou Vykouš, se na nižší plošině rozkládalo samostatně opevněné předhradí, sídlo řemeslníků a zemědělců. Jejich chalupy byly mnohem prostší, se stěnami spletenými z proutí vymazaného jílem. Plošina lichoběžníkového tvaru, kde se říká Na Hradci či Na Skalce, byla už před více než sto lety ohlodána pískovnou a zčásti zastavěná domky obce Žalova.

Žalov... Ano, svůj název převzala novodobá osada od nedalekého návrší, na němž obyvatelé hradiště ukládali své mrtvé. Pohřebiště se rozkládalo při levé straně silnice z Roztok do Žalova; jeho největší část byla bohužel zničena těžbou hlíny pro žalovskou cihelnu. Teprve s přijetím křesťanství se pole mrtvých přestěhovalo ke kostelu, kde mělo znamení kříže nebožtíky chránit před zlobou pohanských démonů. Na východní straně hřbitova byla skutečně doložena velká kulatá jáma po kůlu; patrně zde stával dřevěný kříž nebo sloup s nějakými symboly.

Pod zbytky Bořivojovy rotundy našli archeologové „základní kámen českého křesťanství“. Dívám se na ten nepravidelný, záměrně neopracovaný kus nažloutlého pískovce. Pouze jedinou plochu dávní kameníci zarovnali, aby do ní vyryli dvojitý kříž. Je to zcela jiný druh horniny než pečlivě otesaná šedobílá opuka, z níž je sestaven věnec základového zdiva. Proč? A vzápětí mi bleskne hlavou myšlenka: Cožpak se v legendě neříká, že při návratu z Moravy doprovázel čerstvě pokřtěného knížete Bořivoje kněz Kaich? A z Moravy samozřejmě přišli také odborníci, kteří kostelík stavěli. Nesli s sebou z Moravy i tento kámen jako symbolické poselství a posvěcený základ budoucího kostela? Není to tak nepravděpodobné, když si uvědomíme, jak byly ještě v poměrně nedávné době svázeny symbolické kameny na stavbu Národního divadla ze všech legendárních míst českých dějin. Od pravěku lidé vědí, že kámen z posvátného místa má v sobě část jeho síly, je zdrojem mocného energetického vyzařování, je v něm uchována paměť věků...

.....

K mýtům – ačkoli kdo ví? – můžeme přiřadit tvrzení, že předchůdcem Lštění bývala starořímská osada Lescenaum. Vojáci římských legií prý odsud střežili úsek obchodní cesty z „Věčného města“ k Severnímu moři. Za prokázané můžeme mít staroslovanské hradiště Lštění (dříve psáno Lščen či Leščen), založené počátkem 9. století. Do téhož věku někteří kladou i vznik zdejšího kostela svatého Klimenta, což je po mém soudu velmi odvážná hypotéza a možná i přání postavit Lštění na úroveň Levého Hradce s jeho kostelem téhož patrocina. Myslím, že Lštění nic takového ani nepotřebuje, neboť historický význam nepostrádá a bývá řazeno mezi pevnosti, které po obvodu strážily nevelkou přemyslovskou doménu (dalšími byly Mělník, Stará Boleslav, Tetín, Libušín a Budeč).

Hradiště Lštění ovšem nezaložil rod, který je v názvu této knihy, nýbrž – pravděpodobně – kouřimští Zličané, posléze vystřídání Slavníkovci. O tom, jak se Přemyslovci s oběma rody

vypořádali, si přečtete jinde, takže Vás nepřekvapí, že jsou od 11. století nezpochybnitelnými pány zdejší pevnosti.

Z tohoto světa odcházející Břetislav I. stačil zorganizovat sňatky svých potomků. Víme, že Spytihněv (pozdější kníže toho jména II.) dostal Hiddu (či Idu, snad z rodu míšeňských Wettinů). Tomuto prvorozenému synovi vyměřil osud pouhých šest let vlády (1055-1061), což je pro naše dějiny škoda, neboť se jednalo o knížete schopného... leč také impulzivního a bezohledného, jak si možná pamatují čtenáři mé knihy *Tajemství pražských klášterů – Hrad a Hradčany*. A Spytihněvův bratr Vratislav by jistě slova „škoda“ v souvislosti s předčasným skonem staršího sourozence nepoužil. Třeba proto, že tento kníže jemu i dalším bratrům odňal moravské údíly a Moravě vládl sám. Konkrétně jemu pak vrátil Olomoucko až poté, co se budoucí kníže Vratislav II. (a jako Vratislav I. dokonce vůbec první český král) podruhé oženil. Vratislavovou druhou chotí se pravděpodobně v roce 1057 stala Adléta, princezna z rodu Arpádovců. Má to svou příčinu. Po roztržce se Spytihněvem totiž Vratislav narychlo opustil Olomouc a útočiště našel u uherského krále Ondřeje I. Tak narychlo, že v moci českého knížete zanechal první manželku – snad z ohledů na její pokročilé těhotenství.

Zato Spytihněv nebral ohledy na nic a nešťastnici, jejíž jméno (Marie?) ani německý původ není spolehlivě ověřen, uvěznil. A to už se dostáváme na Lštění, neboť právě zde za ni zodpovídal správce hradu – respektive kastelán, chcete-li – Mstiš, syn Bořišův. „V „přepevném hradisku lštěnském“ či za „mohutným opevněním“, jak píše Kosmas, se k ní prý choval nejen neuctivě, ale přímo krutě.

Pokud je to pravda, pak můžeme spekulovat, zda mu to Spytihněv přímo nařídil, nebo zda se mu Mstiš, česky nazývaný také Mstislav a latinsky označovaný „comes“ (což může znamenat „správce“, ale také „hrabě“), chtěl příkladným plněním povinností zalíbit. Či zda před námi v osobě lštěnského kastelána stojí primitivní hrubec, jehož zvrácenému egu dělalo dobře, že může týrat bezbrannou ženu v pozeňnaném stavu.

Odpověď se nedozvíme. Pokud mohu vyslovit vlastní hypotézu, platí druhá možnost. První bych vyvrátil následující argumentací: Spytihněv jistě netrpěl přehnanou starostlivostí o osud své těhotné švagrové, ba nepřál jí pravděpodobně nic dobrého. Co ale s mrtvou (to jest Mstišem utrápenou) příbuznou? Mnohem lepší bylo držet ji jako rukojmí. Tím spíš, že čekala potomka, ze kterého se mohl stát doslova „rukojmí na druhou“. Můžete namítnout, že smrtí samodruhé švagrové by Spytihněv – cynicky řečeno – „zabil dvě mouchy jednou ranou“. Pravda, neměl zájem na tom, aby Vratislavovi vyrostl následník; jenže jak vidíme z rychlého druhého sňatku tohoto bratra, problém by to neřešilo. Nemluvě o tom, že Vratislav získal v Uhrách silného spojence, kterého prozatím neměl. Proto se domnívám, že pro Spytihněva bylo výhodnější mít ve své moci živou Vratislavovu manželku (a případně i jejího potomka).

Třetí možnost bych pro změnu zavrhl s ohledem na fakt, že v 11. století byl kníže svrchovaným pánem nad životem a smrtí svých poddaných, tedy i Mstíše. Že by si lštěnský „comes“ dovolil týrání knížecí švagrové jen tak, „z plezíru“, to se mi vskutku nezdá.

Abych tedy opustil půdu vlastních spekulací: Spytihněv po mém soudu Mstišovi nařídil bedlivě švagrovou hlídat a nedopřávat jí žádný „zbytečný komfort“, ale ani ji nechtěl sprovodit ze světa. Kosmas mu vytýká, že ji hlídal tak, že (cituji) „každé noci její nohu okovem připoutával ke své noze.“ Zaplašme lechtivé – a zřejmě zcela irelevantní – představy. Spíše bychom si měli představit pravděpodobný Spytihněvův imperativ „ručíš mi za ni svou hlavou“. To už necituji Kosmu, jen domýšlím příčiny Mstišova jednání. Můžeme se mu divit?

Internace na Lštění nakonec trvala snad jen měsíc. Poté byla nešťastná žena na přimluvu biskupa Šebíře propuštěna a mohla se odebrat za manželem do Uher. Záhy však zemřela, což bývá dáváno do příčinné souvislosti s utrpením, jímž ji častoval Mstiš. Uznávám, že v jejím pozeňnaném stavu mohlo být fatální. Ovšem Vratislavova choť údajně skonala kvůli předčasnému porodu (nepřežil samozřejmě ani novorozenec), což se tehdy dělo často. Opět se můžeme jen dohadovat, zda – a případně jakou měrou – k tomu přispělo její zadržování nad

řekou Sázavou. Položme si otázku: Kdyby byl Mstiš opravdu krutý, přežila by jeho vězeňkyně vůbec? A pokud ano, mohla by pomýšlet na dlouhou a náročnou cestu, a dokonce se na ni vydat? Nechci tehdejší mravy omlouvat a tím méně je doporučovat pro dnešní dobu. Jen mi vadí, jak nejen historikové automaticky kladou rovnítko mezi události „věznění na Lštění“ a „předčasná smrt první Vratislavovy manželky“. Jako by Kosmas mohl po přibližně pětadesáti letech objektivně rekonstruovat skutečnost... To v žádném případě; ani to nebylo jeho záměrem.

Řekli jsme si, že Spytihněv v roce 1061 umírá. Ještě předtím Mstiše jmenoval do významné funkce správce hradu Bílina. Osvědčený velmož se stal jakýmsi gubernátorem (či moderněji řečeno hejtmanem) celé hradské provincie. Sebevědomí mu zřejmě stoupl natolik, že si v podhradí postavil nejen dvorec, ale i vlastní kostel.

Tak to alespoň píše Kosmas. Při zběžném pátrání můžeme vyloučit dochovaný kostel svatého Petra a Pavla i zaniklý kostel svatého Štěpána; oba byly postaveny mnohem později. Rudolf Turek Mstišův duchovně-stavební počín označuje přímo za provokaci, byť sám udává, že něco podobného známe třeba už z Velkomoravské říše. Kostely běžně zakládal pouze panovník...

Musíme dodat důležitou skutečnost: hlavou knížectví byl v onom roce 1061, do nějž Kosmas tuto epizodu zasadil, už... Vratislav! Domnívám se, že s ohledem na tento fakt můžeme „provokaci“ odeslat do říše snadno vyvratitelných spekulací. Mstiš byl všechno, jen ne naivní, a knížete by si nedovolil provokovat za žádných okolností. Tím méně, pokud s ním měl Vratislav „otevřený účet“. Uplynulo sice pár let, Vratislav se stačil znovu oženit... ale i tak bych souhlasil s Josefem Žemličkou, který Mstišův bílinský akt (a pozvání nového knížete na vysvěcení) považuje za test Vratislavova odpuštění.

Kosmas dramaticky líčí, jak se kníže po vysvěcení kostela odebral na hostinu nahoru na Bílinský hrad, zatímco Mstiš hodoval pouze „ve svém dvoře před kostelem“, kam pozval i Šebíře. Už to mi přijde podezřelé. Koho měl v tu chvíli Vratislav ve svém doprovodu, jaké „prominenty“, že by Mstiše a Šebíře ponížil podřadnějším místem a svou absencí u jejich tabule (když se navíc udává, že mu Mstiš chystal bohatou hostinu)? Bílinský „comes“ (ať už na něj kníže nahlížel jakkoli) nebyl leckdo, a tím spíš to platilo pro Šebíře. Knížecí hostina bez hostitele, a dokonce bez biskupa? Podle mého názoru nesmysl. Jsem přesvědčen, že si to Kosmas, skvělý vypravěč s citem pro dramatický detail, vymyslel, aby na scénu mohl vpustit posla, jenž Mstišovi pošeptal (cituji): „Odňata je ti správa hradu a dána synu Všeborovu, Kojatovi.“

Sdělení předchozí přímé řeči odpovídá realitě, Mstiš byl skutečně sesazen a vystřídal ho Hrabišic Kojata. Řekl bych, že tím pravda v Kosmově textu končí. Kronikář píše, že Vratislav zamýšlel dát Mstišovi vyloupat oči a utnout nohu, kterou připoutával k noze jeho nebožky první ženy. Proč by ho v takovém případě pustil z dohledu, proč by dovolil, aby se k němu dostal posel (čí, to Kosmas neudává), a umožnil mu záchranu útekem? Vratislav nebyl žádný holobrádek či hlupák, a pokud by chtěl Mstiše takto drasticky potrestat, nikdy by odplatu sám sobě nepřekazil.

Domnívám se, že Vratislav považoval Mstišovo sesazení (a případné vyhnání) za dostatečný trest. Zbytek si „Cosmas Decanus“ přimyslel. Nevěřím ani tvrzení, že Mstiše varoval (a útek a záchranu života mu tak umožnil) Šebíř. Při vší úctě k „praotci českých kronikářů“: zdá se mi to krajně nepravděpodobné. Pražský biskup potřeboval udržovat s panovníkem co nejlepší vztahy, a to se Šebířovi většinou dařilo, ať už na trůnu seděl kdokoli. Víme, že Vratislava leckdy podpořil; kdyby mu znemožnil plánovanou pomstu, právem by se mohl obávat jeho hněvu.

Vězte, že jsem nad celou záležitostí dlouho přemýšlel a snažil se získat co nejvíce informací. Nejsem historik, jen popularizátor historie. Práce historiků si vážím, avšak někdy v jejich textech postrádám zamyšlení nad lidskou stránkou věci a zejména nad motivací jednotlivých aktérů. Můj pohled „muže okouzleného historií, kterému není nic lidského cizí“ snad může

oživit mozaiku osudů, kterou už stejně nedokážeme správně vnímat – a tím méně sestavit z rozházených střípků.

Význam Lštění pak postupně klesal, až hradiště ve 12. století mizí zcela – z pramenů i fyzicky. Z prostého důvodu: na rozdíl třeba od Bíliny tu prostě nebylo místo (i „knížecí palác“ představoval přízemní srub), hranice dávno vedla jinudy... A tak kdysi strategicky umístěnou pevnost postihlo to, co například – byť mnohem později a v jiné míře a formě – hrad Žebrák, zastíněný Točnickem. Do širšího povědomí uvedl naše hradiště až průzkum, jehož výsledky zveřejňoval Josef Ladislav Pič v letech 1906-1908. Mimochodem, „přepevné hradisko lštěnské“ podle nich nebylo nijak mohutně opevněno (spíše se spoléhalo na přírodní dispozici). Takže i zde máme co do činění s Kosmovou „básnickou licenci“!

.....

Dobové souvislosti naznačují, že Prokop začal svou mnišskou komunitu připravovat s podporou Přemyslovce Oldřicha, který tehdy ještě nebyl knížetem, ale pouhým úředním vládcem, jemuž otec Boleslav II. svěřil dozor nad pokořeným Zlickem. Oldřichovým dočasným sídlem se stalo kouřimské hradiště u sv. Jiří – a to právě v době, kdy zde patrně Prokop byl presbyterem, tedy církevním správcem! Je tedy docela pravděpodobné, že ti dva svůj plán připravili už na Kouřimi.

Na druhou stranu si Prokop těžko mohl dělat o Oldřichovi iluze. Brzy musel „na vlastní kůži“ poznat jeho náladovost, nevypočitatelnost a chytrácké intrikánství. Jestliže přesto vsadil právě na něj, byla to nutnost z nezbytí, neboť na rozdíl od svých dvou bratří, agresivního opilce Boleslava III. a slabošského patolízala Jaromíra, se Oldřich jevil jako nejinteligentnější a politicky nejschopnější.

Když jsem se začel do kronikářských záznamů, bleskla mi náhle hlavou překvapivá souvislost s jiným legendárním příběhem – s velšskou legendou o čaroději Merlinovi a králi Artušovi. V čem je její podstata? Záhadný keltský druid Merlin, žijící v křišťálové jeskyni uprostřed divočiny, se rozhodne zachránit rozpadající se království Britů, podléhající saskému náporu, a proto lstí přinutí vrtkavého, smyslnými vášněmi zmítaného a do emigrace vyhnaného krále Uthera Pendragona, aby potají zplodil syna s vdanou ženou ze starobylého rodu. To dítě, pokřtěné jménem Artuš (Medvěd), pak čaroděj Merlin ukryje před zlobou nepřátel a vychová je k obrazu svému jako budoucího velkého hrdinu a zachránce Británie...

Také „český Merlin“ – sv. Prokop – podpořil nejmladšího z knížecích synů, Oldřicha, v době, kdy bratrovražedný boj mezi Přemyslovci málem přivodil rozpad a zánik nedávno konstituovaného českého knížectví. Doba byla „posedlá ďáblem“ a bylo nutno vše vsadit na jedinou poslední kartu. Vyhrát sami nad sebou – nebo se stát pouhou provincií Polska či Saska! A právě v téhle nejisté době zplodil Oldřich syna v cizoložném vztahu s vdanou ženou (Boženou Křesinovou), pocházející z nějakého starobylého, ale zapomenutého rodu někdejších Lučanů. Dítě nazvali symbolickým jménem Břetislav (Slavný hlas). Šlo o kněžicův bezděčný poklesk z mládí, s nímž se svěřil na Kouřimi knězi Prokopovi? Nebo snad bylo setkání Oldřicha a Boženy v bývalé Perunově svatyni poblíž řeky Ohře, v době, kdy tam vyhnaný kníže sháněl mezi Lučany spojence k útoku na Prahu, záměrně připraveno? Těžko říct. Každopádně poté, co Oldřichovo oficiální manželství s německou princeznou zůstalo bezdětné, začal význam „peruckého levobočka“ nečekaně vzrůstat. Nikdo netuší, kde Břetislav prožil dětství a mládí. U matky v Peruci? Nebo v péči „sázavského čaroděje“ Prokopa?

Důvěrný vztah této na první pohled nesourodé dvojice je opravdu velmi zvláštní. Velebný stařec s opatskou holí, a oproti němu mladý rytíř, jenž ho se synovskou důvěrou a láskyplně oslovuje „otče“. Co ty dva spojovalo? Podobný osud? Dědictví Slavníkovského rodu? Dětství prožité v bezvýznamné vsi, v utajení a ve strachu, že se nenadále objeví najatý vrah, zaplacený za to, aby v zárodku zardousil nežádoucí „hadí plémě“?

Je doloženo, že Prokop nebyl jen Břetislavovým zpovědníkem a důvěrníkem, ale doslova jakousi „šedou eminencí“ Pražského hradu. Tiše a nenápadně se pohyboval ve stínu jiných. Ačkoliv patřil k nejvzdělanějším a nejschopnějším mužům své doby, uznával nad sebou autoritu nepřilíš výrazného biskupa Šebíře, o kterém i kronikář Kosmas (jinak proslulý svou nenávisť k Sázavskému klášteru) jízlivě podotýká, že Šebíř svou biskupskou funkci dostal odměnou za to, jak uměl knížeti Oldřichovi skvělým způsobem upéct kančí oháňku na ostrém koření. Zdá se, jako by se Prokop úmyslně držel v pozadí a odmítal veřejné funkce. Vždyť i postavení sázavského opata přijal až po velkém zdráhání a nátlaku. Přitom nebyl žádným typem askety. Právě naopak; dobové dokumenty Prokopa popisují jako vysokého muže atletické postavy, s jiskrnými temnými očima a bujně se kudrnatým vousem, který přímo sršel energií a svou berlu neměl jen pro okrasu, ale neváhal jí použít na hřbety podvodníků, lhářů a lenochů. Stejně jako Merlin se i Prokop záhadně objevuje na místech, kde je třeba nějak zasáhnout, udělit radu či napomenutí – a vzápětí opět mizí do sázavských lesů, do své „magické jeskyně“, kolem níž buduje skvělé kulturní centrum písemnictví, malířství a hudby. Prokopovu soukromou poustevnickou komunitu povýšil právě jeho „adoptivní syn z Peruce“ Břetislav na plnohodnotný benediktinský klášter (ačkoliv jako oficiální datum založení Sázavy se uvádí rok 1032, kdy ještě vládl Oldřich). Obdaroval nový klášter pozemky a důchody a Prokopa jmenoval opatem.